

BARANYAI MAGYAR NÉPHAGYOMÁNYOK

Alig néhány éve, hogy megjelent Kiss Géza kiváló munkája az „Ormánság”, mely a baranyai magyarság egy kisebb egységes részének szellemi termékeit mutatta be, mintaszerű előadásban számos pusztulásnak indult kincsét mentve meg a végső elenyészéstől. Nemrég a baranyai népi műveltség értékes termékeinek újabb hatalmas gyűjteményét állította elének Berze Nagy János munkája.* Az egyre gyarapodó népköltési gyűjtemények közül magasan kiemelkedő, külső méreteiben is hatalmas munka. Három kötetben több, mint ezernyolcszáz lapra terjed, s „64 község területéről több, mint 4500 adatot és 700-nál több dallamot állított meg a feledés sírja felé vivő útjában”. Nemesak külső terjedelmével vonja azonban magára a figyelmet ez a munka, hanem elsősorban közlésének sokoldalúságával, a szájhagyományok, néphit, népszokások, népi foglalkozások legkülönbözőbb ágaira, sőt ezeken túlmenőleg a népnyelvre, szólásokra, közmondásokra, sőt helynevekre kiterjedő gondosságával is.

Bevezetésében szól a néphagyomány fogalmáról; világosan rámutat eddigi gyűjtőink és gyűjtéseink hibáira és hátrányaira, szól a gyűjtés különböző nehézségeiről, a néprajzi gyűjtés újabb módszereiről, a gyűjtésben szem előtt tartandó főbb szempontokról, majd felosztást, rendezést ad, röviden jellemezve a gyűjteményben képviselt egyes műfajokat.

Az első kötet a kötött műfajokat tartalmazza. Misztériumokat és különböző alakoskodó játékokat (játékolás, regölés, aprószentekelés, farsangolás, pünkösddőlés stb.); balladákat, legendákat, szerelmi-, katona-, pásztor- és betyárdalokat, lakodalmi nótákat; tréfás köszöntőket, rigmusokat, táncszókat és lakodalmi kurjantásokat, gyermekdalokat és gyermekjátékokat, sírató énekeket s tréfás sírfeliratokat. A dalokat mindig dallammal együtt közli, s nagy súlyt helyez arra is, hogy az egyes daraboknak lehetőleg minél több változatát is közölje; ennek eddigi gyűjtőink nem szenteltek különösebb figyelmet, jóllehet ez az egyes dallamok földrajzi elterjedésének vizsgálata tekintetében is nagyon fontos.

A második kötet a prózai darabokat tartalmazza. Találós meséket és kérdéseket, ráolvasásokat, mondákat, legendákat, adomákat, természetmagyarázó hagyományokat közöl. Legbővebb és legértékesebb azonban ennek a kötetnek a mesegyűjteménye. Ehhez fűzött jegyzetei, az egyes darabok típusának megállapítása mind világosan bizonyítják, hogy Berze Nagy János ezen a területen valóban szakember.

A harmadik kötet tartalmazza kis tájszótárát, a népi szólásokat, közmondásokat, állathivogató szókat és dülőneveket, majd a néphit és népszokások különböző megnyilvánulásait. Megtaláljuk azoknak a babonás szokásoknak a bő gyűjteményét, melyek hozzáfűződnek az emberhez már születésekor, sőt születése előtt, s végigkísérik életét a kereszteltőtől, a bölcsőn, kisgyermek-nőbb, mert hiszen éppen a farkasuteai templomban van I. Apafi Mihály egyik hamar elhunyt fiának, Gergelynek ezüstből készült emlékéimere; ennek feliratán is az *Apafi* név-alak olvasható (Vö. *Kolozsvár*. Egy magyar város ezer esztendeje. Kvár, 1942. 128.). Kár volt e szép történelmi emlék értékét ilyen történetitlen név-alak alkalmazásával csökkenteni. Utolsó sorban említjük meg, hogy éppen a hagyományos történelmi névalakok figyelembevételével az akadémiai helyesírási szabályzat is az *Apafi* alakot írja elő. Az *y*-os írásmóddal kapcsolatban a szabályzat ezt mondja: Az „erdélyi családnevek végén szokatlanabb az *y*; tehát: *Apafi*, *Báthori*, *Béldi*, *Bocskai*, *Bólyai*, *Geszti*, *Gyulai*, *Kendi*, *Teleki*; így *Rákóczi* is (nem: *Rákóczy*) (A magyar helyesírás szabályai. Hivatalos kiadás. Bp. 1941. VIII. kiadás 2. levonat 25. 58.).

* *Baranyai magyar néphagyományok*. Pécs, 1940. I. köt. XXVIII. 802, II. köt. 623, III. köt. 415 l. — Baranya vármegye közönségének kiadása.

koron, iskoláskoron keresztül, legény-, illetőleg lánykorában, a házas életen egészen a halálig, sőt még azon túl is. Rövid, de sokoldalú képet kapunk a családi és társadalmi életéről, a rokoni kapcsolatokról, az élelmezésről, lakásról és ruházatról, s a mezőgazdasági foglalkozások különböző ágairól. Bőven tárgyalja az egészségre, betegségekre s főképpen a halálra vonatkozó hiedelmeket. Megismerkedünk misztikus lényekkel: az ördögös emberrel, a boszorkányokkal, a *ludvérc*-cel, tündérekkel, a másvilággal.

Berze Nagy János munkáját természetesen sokoldalúsága mellett sem lehet a baranyai magyarság teljes hagyománykészletének mondani (ezt maga is megemlíti), hisz a gyűjtést tulajdonképpen nem lehet befejezni soha. Több szempontból csak keresztmetszet ez a mű, mintegy izelítőt ad, s a baranyai magyarság bő szellemi kincseire kívánja ismételten felhívni a figyelmet. Áll ez elsősorban tájszótárára és helynévközlésére. Tájszótára mintegy ezerkétszáz szót tartalmaz, mindenesetre a baranyai szókincs színevirágát, de távolról sem a teljes szókincsét, melynek gyűjtése e munka keretei között nem is lehetett a célja; valószínűleg ez a magyarázata annak hogy szókincsgyűjtésében még mindig az idejét múlt „tájszó-gyűjtés“ módszerét alkalmazta. Áll ez a megállapítás még fokozottabb mértékben helyneveire is. Mintegy mutatványképpen közöl néhányat, amelyek azonban ma, mikor már a helynévgyűjtésnek is határozott, kialakult módszere van, a tőle közölt állapotban, helyrögzítés, térképezés nélkül a helynévkutató természetesen kevésbé használhat fel a maga céljaira, de mint adatok így is rendkívül értékes, s majd annak idején, egy ilyenirányú tervszerűbb, részletes munka kiindulópontjául szolgálhatnak.

Feljegyzéseiben a nyelvészet szempontjait is figyelembe véve törekszik gyűjtőtársaival együtt a hű, kiejtés szerinti feljegyzésre. Munkája ebből a szempontból is nagy haladást jelent az előző, ilyenirányú gyűjtésekkel szemben, kár azonban, hogy mégis néhány mindennapi hangtani jelenség (főképpen az alkalmi mássalhangzóhasonulás, érintkező mássalhangzók mennyisége) elkerülte a figyelmét, vagy legalább is nem vette tekintetbe, s így ez némileg rontja a tárgyi szempontból értékes anyag nyelvészeti értékét, kétségeket ébreszt a nyelvészetben egyéb, kevésbé könnyen ellenőrizhető hangtani jelenségek lejegyzésének helyessége iránt.

Külön meg kell emlékezni a mű jegyzetanyagának bőségéről s a benne rejlő tudományos értékről. Ezek bő útmutatással látják el az ezutáni kutatót a rokon hazai anyagban.

Módszer tekintetében is úttörő ez a munka. A hatalmas anyag összegyűjtését természetesen csak külső munkatársak segítségével tudta Berze Nagy János aránylag rövid idő alatt elvégezni. Ezzel azonban egyúttal bebizonyította azt is, hogy kellő irányítás és ellenőrzés mellett a nem szakemberekből álló gyűjtők közlése is teljes értékű lehet tudományos szempontból.

Újszerű a munkában, hogy nem egy kisebb területnek, egy falunak, vagy kisebb összefüggő egységnek a szellemi termékeit mutatja be, hanem az egész megyéről nyújt összefoglaló képet. Újszerűek megjelenésének körülményei is: Baranya vármegye közönsége adta ki. Eddigélé szokatlan jelenség nálunk, de reméljük, hogy Baranya megye példája csak az első lépés ezen az úton, s Berze Nagy János munkája az első, mintaszerű példánya egy ilyenirányú sorozatnak. Ha ez meg is valósul, mindenesetre Baranya megye megértő vezetőségéé az a dicsőség, hogy elsőnek adott példát és hozzá ilyen kiemelkedőt, a magyar népi műveltség értékeinek megmentésére.